

Abstract

This article focuses on the study and analysis of King Phetracha's questions (Pra-raja-puccha) and the answers (Visajjana) from the monk found in Pra-Chum-Pra-Raja-Puccha. The research shows that the answers display the monk's ability to explain giving the King a clear understanding about the dharma of the Buddha. This research also shows that King Phetracha wanted to reach nirvana.

Keywords: Pra-raja-puccha (The King's questions), Visajjana (The answers of the monk), King Phetracha, Ayutthaya Kingdom

บทนำ

พระราชปวงษาแห่งสมเด็จพระเพทราชา หรือ **อัฐธรรมปัญหาของสมเด็จพระเพทราชา** จัดเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาเรื่องหนึ่ง ที่บันทึกปัญหาธรรมของสมเด็จพระเพทราชา ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์บ้านพลูหลวง ซึ่งเป็นหนึ่งในพระราชปวงษาของพระมหากษัตริย์ไทยที่กรมศิลปากรรวบรวมจัดทำเป็นหนังสือชื่อว่า **“ประชุมพระราชปวงษา”** สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้แสดงพระดำริต่อพระราชปวงษาของพระมหากษัตริย์ไทยไว้ว่า **“**ประเพณีมีพระราชปวงษาที่พระเจ้าแผ่นดินมีรับสั่งถามข้ออรรถธรรมซึ่งสงสัยให้พระราชอาคณแต่บางรูปหรือประชุมกันถวายวิสัชนานี้เข้าใจว่ามีมาแต่โบราณ ส่วนประเทศอื่นยังไม่ได้พบหนังสือพระราชปวงษานอกจากความที่ปรากฏในพระสูตรว่ามีพระเจ้าแผ่นดินบางพระองค์ไปทูลถามข้ออรรถธรรมแก่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ากับหนังสือเรื่องมิลินทปัญหาซึ่งปรากฏว่า พระเจ้ามิลินท์ทรงซักไซ้พระนาคเสนด้วยข้ออรรถธรรมต่าง ๆ เป็นอย่างวิจิตรพิสดาร ว่าในส่วนสยามประเทศนั้นประเพณีมีพระราชปวงษาและข้อความที่พระสงฆ์ถวายวิสัชนามีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีหนังสือพระราชปวงษาและข้อความที่พระสงฆ์ถวายวิสัชนาปรากฏอยู่หลายเรื่อง มาถึงชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้...” (กรมศิลปากร, 2550: คำนำ) แสดงให้เห็นว่า พระราชปวงษาของพระมหากษัตริย์ไทยมีมานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และสืบต่อเนื่องมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ในพุทธศาสนาก็ปรากฏเหตุการณ์ที่มีพระเจ้าแผ่นดินหลายพระองค์ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เช่น **พระเจ้าพิมพิสาร** **พระเจ้าปเสนทิโกศล** ฯลฯ หรือแม้กระทั่งพระเจ้าแผ่นดินหลังสมัยพุทธกาลอย่าง**พระเจ้ามิลินท์** ได้ทรงปวงษาพระนาคเสนจนกลายเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงคือ **“มิลินทปัญหา”**

การตั้งพระราชปวงษาของพระเจ้าแผ่นดินมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล จนกระทั่งสิ้นพุทธกาลก็ยังมีพระเจ้าแผ่นดินตั้งพระราชปวงษาต่อคำสอนในพุทธศาสนาสืบต่อมา พระราชปวงษาแห่งพระมหากษัตริย์ไทยเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความสนพระทัยแสวงหาความรู้ในพุทธศาสนา แสดงถึงความเป็น**สมมติราชา** หรือราชาในอุดมคติของพุทธศาสนา ว่าเป็นราชาผู้มีธรรม หรือที่สมัยสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยานิยมเรียกว่า **“ทรงธรรม”**หรือ **“ธรรมราชา”**

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาพระราชปวงษาแห่งสมเด็จพระเพทราชา และวิสัชนาของพระภิกษุคือ**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์แห่งวัดพุทธไสยาสน์** เพื่อทำความเข้าใจถึงที่มาของพระราชปวงษาของพระเพทราชา และการวิสัชนาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางความรู้ในพุทธศาสนาและวิธีการวิสัชนาของพระภิกษุชั้นผู้ใหญ่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระราชปวงษาแห่งสมเด็จพระเพทราชาเป็นพระราชปวงษาแห่งกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาอีกพระองค์ที่นำศึกษา ซึ่งเป็นพระราชปวงษา

8 ประการ หรือ อัญมณธรรมปัญหา ที่เป็นการตั้งคำถามเพื่อคลายความสงสัยในคำสอนเชิงโลกุตระธรรมคือ เป็นคำสอนเพื่อความหลุดพ้น

พระราชปวงษาแห่งสมเด็จพระเพทราชา : ปริศนาธรรม 8 ประการ

พระราชปวงษาแห่งสมเด็จพระเพทราชามีด้วยกัน 8 ประการ เป็นพระราชปวงษาที่ว่าด้วยเรื่องเชิงโลกุตระธรรมลึกซึ้ง โดยพระองค์ได้ตั้งพระราชปวงษาไว้ว่า

- 1) ทางใหญ่อย่าเที่ยวจร
- 2) ลูกอ่อนอย่าอุ้มรัด
- 3) หลวงเจ้าวัดอย่าให้อาหาร
- 4) ไม้โกงอย่าทำกงวาน
- 5) ซ้างสารอย่าผูกกลางเมือง
- 6) ถ้าจะให้ป็นลูกให้เอาไฟสุมนต์
- 7) ถ้าจะให้ลุ่มบรทุกแต่เบา
- 8) ถ้าจะเรียนโรหาให้ฆ่าอาจารย์ทั้ง 4 เสีย (กรมศิลปากร, 2550: 34)

วิชันนาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นพระภิกษุชั้นผู้ใหญ่ที่สมเด็จพระเพทราชานิมนต์เป็นผู้วิชันนาพระราชปวงษาของพระองค์ (สยาม ภัทรานุประวัติ, ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ไว้ว่าเป็นพระภิกษุชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายอรัญญวาสีในสมัยอยุธยา จำพรรษาอยู่ที่วัดเดิมหรือวัดพุทธโธศวรร์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า พระพุทธโฆษาจารย์ น่าจะเป็นพระอาจารย์สมเด็จพระนารายณ์มหาราชและสมเด็จพระเพทราชา ในพระราชพงศาวดารกล่าวว่า เป็นผู้ชำนาญพระไตรปิฎกและเวทมนตร์คาถาตลอดจนสรรพความรู้ต่าง ๆ กล่าวกันว่าสมเด็จพระเพทราชาทรงสร้างตำหนักตึกเขียนลายจิตรกรรมภายในวัดพุทธโธศวรร์เพื่อถวายสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิชันนาถวายสมเด็จพระเพทราชา ได้อย่างลุ่มลึกจนเป็นพระราชปวงษาแห่งกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาที่น่าศึกษาพระองค์หนึ่ง จึงขอย่นย่อเนื้อหาเป็นสังเขปพอได้ใจความสำคัญดังนี้

1. วิสัชนาพระราชปวงชาติ 1: ทางใหญ่อย่าเที่ยวจร

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้ยกใจความสำคัญของ**ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**เป็นวิสัชนาถวายว่า พระพุทธเจ้าตรัสสองทางที่ไม่ควรไป สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์มองว่าเป็นทางใหญ่ในปริศนาธรรมของ สมเด็จพระเพทราชาคือ “**กามสุขัลลิกานุโยค**” และ “**อิตถิกมถานุโยค**” หมายความว่า ทางสายแรกคือ การหมกมุ่นในกามคุณทั้ง 5 ทางสายที่สองคือการไม่ปฏิบัติตนให้เกิดความลำบาก และสิ่งที่จะไม่นำพาไปสู่ทางใหญ่สองสายนี้คือ **มรรค 8** ซึ่งเป็นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ที่ทำให้เป็นพระอรหันต์บุคคล ไม่คลาดแคล้วจากพระนิพพาน (กรมศิลปากร, 2550: 36-40)

2. วิสัชนาพระราชปวงชาติ 2: ลูกอ่อนอย่าอุมรัต

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสัชนาว่า **ลูกอ่อน** หมายถึง **ครอบครัว ส่วนอุมรัต** หมายถึง **ความรัก ความเสนหา** หมายความว่า **ไม่ให้รักครอบครัวจนกลายเป็นความยึดมั่น อุมรัตเป็น** อากัปกิริยาของการยึดมั่น **ท่านจึงว่าให้อุ้มคืออุปการะครอบครัวได้** แต่ไม่ให้ยึดมั่นจนเกินไป เพราะการอุปการะครอบครัวนั้นเป็นคุณธรรมของคนดี (อริยสัปปุรุษ) ผู้มีปัญญาเยอเข้าใจใน**ไตรลักษณ์** (อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา) ไม่มีใครอยู่ได้ตลอดกาล ท่านได้ยกเรื่องราวของ**พระปฎาจารย์** เพื่อให้สมเด็จพระเพทราชาเข้าพระทัยเรื่องไม่ควรรักเสนหาในครอบครัวจนเกินไป **นางปฎาจารย์** เป็นธิดาเศรษฐีในกรุงสวตถิที่รักกับบ่าวผู้ชายในบ้าน และพากันไปมีครอบครัวของตัวเอง แต่ด้วยความยากจนทำให้นางต้องพาสามีและบุตรกลับมาอยู่กับพ่อแม่ แต่ระหว่างทางสามีได้ถูกงูกัดตาย บุตรชายคนเล็กที่เพิ่งเกิดถูกเหยี่ยวคาบไป บุตรชายคนโตถูกกระแสน้ำพัดไป เมื่อนางมาถึงบ้านก็พบว่าบ้านไฟไหม้ ครอบครัวของนางได้แก่ พ่อ แม่ และพี่ชายตายในกองไฟ ทำให้นางเสียสติกลายเป็นหญิงบ้า แต่ด้วยได้พบพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงช่วยเรียกสติคืน ทำให้นางกลับมามีสติอีกครั้ง พระพุทธเจ้าทรงเทศนาต่อนางว่า น้ำตาของปฎุชนที่เวียนว่ายในสังสารวัฏนี้มีปริมาณมากกว่ามหาสมุทรทั้ง 4 และการสูญเสียคนในครอบครัวเป็นความทุกข์ นางปฎาจารย์จึงคลายความเศร้าโศกลง พระพุทธเจ้าตรัสสอนต่อว่า ครอบครัวอันมีพ่อแม่ บุตร ธิดา ไม่ได้จะเป็นที่พึ่งแก่เราได้ หากความตาย (มัจจุราช) ครอบครัวพวกเขาพวกเขาเป็นที่พึ่งแก่เราให้อาหารและเลี้ยงดูเราได้ตอนที่ความตายยังไม่ครอบงำเท่านั้น ผู้มีปัญญาจะปฏิบัติใน**ความบริสุทธิ์**

4ประการ (จตุปาริสุทธสี่สัจจ) ประกอบด้วย (1) **ปาติโมกข์สังวรศีล** คือ ความสำรวมในพระปาติโมกข์ (2) **อินทริยสังวรศีล** คือ ความสำรวมในอินทริย์ อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (3) **อาชีวะปาริสุทธิศีล** คือ เลี้ยงชีพโดยทางชอบ และ (4) **ปัจฉยสันนิสสิตศีล** คือ บริโภคปัจจัยด้วยการพิจารณาและชำระใน**มรรค 8** จะได้นิพพาน แล้วพ้นความทุกข์โทมนัสทั้งปวง เมื่อนางปฎาจารย์พิจารณาใน

อริยสัจ 4 จนถึงมรรค 8 แล้ว ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน จึงทูลขอบวชเป็นภิกษุณี แล้วต่อไปจึงสำเร็จเป็นพระอรหันต์ (กรมศิลปากร, 2550: 40-48)

3. วิสันษาพระราชปณิธานที่ 3: หลวงเจ้าวัดอย่าให้อาหาร

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสันษาว่า หลวงเจ้าวัด คือ วิญญานขันธ หรือ จิต ท่านอุปมาหลวงเจ้าวัด (หรือปัจจุบันอาจหมายถึงเจ้าอาวาส) สิ่งที่เป็นประธานเหนืออรูปรูป (สิ่งที่รับรู้) ทั้งหลายคือจิตหรือวิญญานขันธ (ในพุทธศาสนาสอนเรื่องขันธไว้ว่า ขันธประกอบด้วย 5 องค์ธรรม คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาน) โดยวิญญานคือจิต เป็นประธานเหนือเจตสิกคืออรูปรูปอื่น ได้แก่ เวทนาขันธ สัญญาขันธ และสังขารขันธ อรูปรูปคือการรับรู้ เป็นสภาวะธรรม เวทนา หมายถึงความรู้สึก สัญญา หมายถึง ความจำได้ สังขาร หมายถึง การปรุงแต่ง ซึ่งเจตสิกที่เป็นอรูปรูปล้วนเป็นสิ่งรับรู้ตนเอง ฉะนั้นอย่าให้อาหารหลวงเจ้าวัด จึงหมายถึง **อย่าให้จิตเสพอาหาร** (อาหารในมุมมองของพุทธศาสนามีด้วยกัน 4 ประการ เช่น กวฬีการอาหาร ผัสสาหาร มโนสัญเจตนาหาร และวิญญานาหาร) หากจิตเสพอาหารจะไม่สามารถหลุดพ้นจากการเวียนว่ายในสังสารวัฏได้ เนื่องจากกวฬีการอาหารคือตัณหา พุทธศาสนาเชื่อว่าหากจิตมีตัณหาจะยอมนำไปสู่การเกิด สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ยกกรณี**พระสุนทรสมุทรเถระ**ที่ถูกสตรีนิมนต์ไปฉันภัตตาหารที่ปราสาท แล้วถูกนางยั่ววนพระเถระเห็นแล้วปลงสังเวชนได้อรหัตผลแล้วเหาะหนีไป คือท่านเป็นผู้ไม่ยินดีในอาหารประเภทนี้ หากยินดีท่านคงไม่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ แล้วยังต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏเพราะเกิดตัณหาร่วมอภิรมย์กับสตรีนางนั้น

ผัสสาหารคือ**อารมณ์ 6** ได้แก่ รูปารมณ์ สัทธารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ และฉัมมารมณ์ อารมณ์ในพุทธศาสนาหมายถึงสิ่งที่จิตไปยึด เช่น จิตเกิดความอยาก (ตัณหา) ได้ เพราะสิ่งนี้มีกลิ่นหอม (คันธารมณ์) สิ่งนี้มีรสชาติอร่อย (รสารมณ์) เป็นต้น เรียกได้ว่า อารมณ์เป็นต้นกำเนิดของตัณหา

มโนสัญเจตนาหารคือ**ภพ 3** ได้แก่ กามภพ รูปภพ และอรูปรูปภพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า อาหารประเภทที่ 3 เป็นภัยของการเกิด (อุปบัติภัย) คือชักนำไปให้เกิดในภพ 3 หากปราศจะไม่ยินดีต่อการเกิดจะไม่ยินดีในอาหารนี้ เพราะจะเห็นภพ 3 เป็นเปลวไฟที่ทำให้หมกไหม้ชั่ววินิจนรินทร์ จะพยายามไปให้พ้นจากเปลวไฟนี้คือการไม่เกิดอีก

สุดท้ายวิญญานาหารคือ**ปฏิสนธิ** เป็นอาหารที่ทำให้สัตว์เวียนว่ายในสังสารวัฏ ผู้ที่ยินดีในอาหารนี้จะต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏอย่างไม่สิ้นสุด หากปราศผู้ไม่ยินดีก็จะมุ่งกระทำที่สุดแห่งทุกข์เพื่อได้ไปสู่นิพพาน (กรมศิลปากร, 2550: 48-54)

4. วิสัยพระราชปจฉาที่ 4: ไม้โกงอย่าทำกงวาน

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสัยเห็นว่า กงวานเป็นส่วนสำคัญของเรือที่ทำให้เดินทางไปได้ หากไม่มีกงวานเรือลำนั้นก็อาจทนต่อกระแสคลื่นและข้ามทะเลไปได้ ท่านได้อุปมากงวานว่า เมื่อเป็นสิ่งที่สำคัญต่อเรือ เรืออุปมาเป็นผู้ที่จะข้ามไปสู่ความหลุดพ้น **สัปบุรุษ** หรือ คนดีเป็นสิ่งจำเป็นที่จะนำพาเราไปสู่ฝั่ง ไม้โกงในที่นี้จึงหมายถึง **อสัปบุรุษ** คือ คนไม่ดี หรือคนพาล เพราะสัปบุรุษยอมเป็นผู้มีความรู้มาก เพราะชอบศึกษา ย่อมเป็นผู้มีศีลมาก เพราะไม่ยอมเบียดเบียนใคร จะสามารถอุปการะและดูแลได้เฉกเช่นกงวานที่ดูแลให้เรือปลอดภัยจากคลื่นมรสุม (กรมศิลปากร, 2550: 54-60)

5. วิสัยพระราชปจฉาที่ 5: ช้างสารอย่าผูกกลางเมือง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสัยเห็นว่า ช้างไม่ยินดีจะอยู่ในเมือง ย่อมยินดีที่จะอยู่ป่า เฉกเช่น **พญาช้างฉัททันต์**ที่ยินดีอยู่กับฉันทสระในหิมวันตประเทศ หรือป่าหิมพานต์ ท่านเปรียบอุปมาเมืองเป็น**สังฆตธรรม** (สิ่งที่ชั้น 5 ประดุจแต่ง) ป่าอุปมาเป็น**อสังฆตธรรม** (สิ่งที่ไม่ประดุจแต่งคือนิพพาน) ท่านอุปมาช้างเป็น **นิพพิทานุปัสมาญาณ** หมายถึงญาณที่เห็นว่าการประดุจแต่งนั้นเป็นโทษ หรือมีความเบื่อหน่ายในสิ่งประดุจแต่ง ฉะนั้นอย่าผูกช้างไว้กลางเมือง คือการไม่ข้องแวะกับสังฆตธรรม ซึ่งทำให้เหินห่างจากความหลุดพ้นนั่นเอง ท่านยังยกเรื่อง**อุคเสนเศรษฐี**ที่ได้ละจากการยึดใน**สังฆารธรรม** คือการประดุจแต่งที่เกิดจากชั้น 5 แล้วบวชเป็นภิกษุและสำเร็จอรหัตผลได้ในที่สุด (กรมศิลปากร, 2550: 58-60)

6. วิสัยพระราชปจฉาที่ 6: ถ้าจะให้เป็นลูกให้เอาไฟสุมนต์

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสัยเห็นว่า ลูก คือ ผลทั้ง 4 ได้แก่ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล และอรหัตตผล โดยการที่จะให้เกิดผลคือการเอา**ไฟสุมนต์** ตรงกับ การแผดเผากิเลส เมื่อละสังโยชน์ 3 (สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และ สีลัพพตปรามาส) ได้ โสดาปัตติผลก็จะเกิด เมื่อคายจาก**กาม ราคะ และพยาบาทอันหยาบได้แล้ว** สกทาคามิผลก็จะเกิด เมื่อคายจาก**กาม ราคะ และพยาบาทอันสุขุมได้แล้ว** อนาคามิผลก็จะเกิด เมื่อสามารถละสังโยชน์ 5 (รูปราคะสังโยชน์ อรูปราคะสังโยชน์ มานสังโยชน์ อุทธัจจสังโยชน์ และอวิชชาสังโยชน์) ได้ อรหัตตผลก็จะเกิด (กรมศิลปากร, 2550: 60-63)

7. วิสันนาพระราชปณิธานที่ 7: ถ้าจะให้ลุ่มบรทุกแต่เบา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสันนาว่า สำเนาที่บรทุกสินค้ำเบา อันได้แก่ ฝ้ายแพรไหม ด้วย สำเนาที่บรทุกของเบาจะทำให้หกว่าลงได้ ต้องหาศิลาของหนักมากดท้องเรือ แต่หากให้บรทุกแต่เบา คือห้ามมิให้บรทุกของหนัก ซึ่งของหนักในที่นี้อุปมาคือ **อกุศลกรรม** อันประกอบด้วย **มิฉฉาวิตก** หรือ **อกุศลวิตก** (กามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก) และ**กิเลส 3** (โลภะ โทสะ และโมหะ) ซึ่งเรือที่บรทุกของหนักย่อมไม่อัปปาง ก็จะสามารถแล่นไปในทะเลได้ ซึ่งอุปมาเหมือนท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏตลอดกาล อกุศลกรรมเกิดจาก**ทวาร 6** (ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) หากปิดทวารได้ด้วย**อินทริยสังวร** (1 ในจุดปาริสุทธศีลสังวร) หรือ การสำรวมในอินทริย ย่อมละจากอกุศลกรรมได้ ประดุจวิดน้ำที่ท่วมท้องเรือ ท่านอุปมาน้ำท่วมเรือเป็นมิฉฉาวิตก หรืออกุศลกรรม และตัดเชือกที่ผูกเรือไว้ให้ขาด ท่านอุปมาภิเลส 3 คือเชือกที่ผูกเรือไว้ (กรมศิลปากร, 2550: 63-66)

8. วิสันนาพระราชปณิธานที่ 8: ถ้าจะเรียนโหราให้ฆ่าอาจารย์ทั้ง 4 เสีย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสันนาว่า การเรียนโหรา ต้องมีคัมภีร์โหรา ซึ่งหมายถึง **วิชา 3** ประกอบด้วย **ทิพจักขุญาณ** **บุพเพนิวาสญาณ** และ **อาสวักขยญาณ** เพราะคัมภีร์โหราย่อมให้รู้เรื่องผลบาปเคราะห์และสมเคราะห์ ทิพจักขุญาณทำให้รู้ว่าสัตว์ไปเกิดอยู่ที่ไหนตามผลของกรรมบุพเพนิวาสญาณทำให้รู้ว่าสัตว์เสวยสุขและทุกข์อย่างไร อาสวักขยญาณทำให้รู้ว่าสัตว์มีอาสวภิเลสหรือไม่มีอาสวภิเลส เพราะเป็นตัวชี้วัดการไปเกิดหรือดับของสัตว์ หากมีอาสวภิเลส สัตว์ยังต้องเกิดต่อไป หากสิ้นอาสวภิเลส สัตว์นั้นจะไม่เกิดอีกต่อไป ส่วน อาจารย์ทั้ง 4 หมายถึง **อกุศล 4** ได้แก่ **โลภ โทสะ โมหะ** และ **มานะ** ซึ่งพุทธศาสนาเชื่อว่าอกุศล 4 เป็นมูลของอกุศลทั้งปวง ผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้เรียนวิชาโหรา และฆ่าอาจารย์ทั้ง 4 (กรมศิลปากร, 2550: 66-71)

วิเคราะห์พระราชปณิธานแห่งสมเด็จพระเทพราชาและวิสันนาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

พระราชปณิธานทั้ง 8 ประการนี้ เป็นปริศนาธรรมคือ เป็นคำถามเชิงสัญลักษณ์ ต้องอาศัยการตีความสัญลักษณ์ถึงจะเข้าใจ สมเด็จพระเทพราชาทรงนิมนต์สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์แห่งวัดพุทธไสยารายณ์เป็นผู้วิสันนา ซึ่งท่านก็เป็นหนึ่งในพระภิกษุชั้นผู้ใหญ่ที่ปรากฏในพระราชปณิธานแห่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและพระราชปณิธานแห่งสมเด็จพระเจ้าอยู่บรมโกศด้วย นอกจากนี้สมเด็จพระเทพราชาตรัสไว้ในตอนต้นของพระราชปณิธานว่า “ข้าพเจ้ากลัวภัย 4 ประการ คือ**ทุกคติภัย** **กิเลสภัย** **วิภวภัย** **อุปวาทภัย** และข้าพเจ้าจะแสวงหาแต่ประโยชน์ซึ่งจะไปข้างหน้า ทุกวันนี้ข้าพเจ้ามีเสปียงบรทุกสำเนาพอลเลี้ยงอาตมาไปกว่าจะถึงฝั่งปากโพ้น ด้วยยากแต่ต้นหนแลนนายเข้ม ด้วยต้นหนข้าพเจ้านี้ ชั่วนัก

แลสมเด็จพระเจ้าสิริเป็นอาจารย์แห่งข้าพเจ้า แลข้าพเจ้าจะขอความรู้ที่จะปรึกษาต้นหน จะช่วยข้าพเจ้าแล่นสำเภาไปให้ถึงฟากข้างโพ้น อย่าให้มีอันตรายกลางทางนั้นได้ กราบไหว้พระอาจารย์เจ้า ออกมาเถิด ” (กรมศิลปากร, 2550: 35)

จากพระราชดำรัสนี้ แสดงให้เห็นว่า พระราชปวงษา 8 ประการนี้ เป็นไปเพื่อการเพิ่มพูนปัญญาเชิงโลกุตระธรรมคือธรรมที่ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น มิใช่ธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาเชิงโลกียะธรรม ด้วยสมเด็จพระเพทราชาทรงกล่าวถึง 4 ประการคือ ภัยจากการไปเกิดในทุกคติ (ทุกติภัย) ภัยจากกิเลส (กิเลสภัย) ภัยจากการเวียนว่ายตายเกิด (วัฏฏภัย) และ ภัยจากการดิเตียน (อุปาทภัย) ซึ่งพุทธศาสนาได้สอนเรื่องภัย 4 ไว้ ประกอบด้วย ภัยเพราะคลื่น ภัยเพราะจระเข้ ภัยเพราะน้ำวน และภัยเพราะปลาร้าย จะสังเกตว่าพุทธศาสนาจำแนกภัยออกเป็น 4 โดยใช้สัญลักษณ์เกี่ยวกับ โดยจากคัมภีร์ได้กล่าวถึงภัย 4 ไว้ว่า ภัยเพราะคลื่น หมายถึง ไม่อดทนต่อคำตักเตือนพร้าสอน ภัยเพราะจระเข้ หมายถึง เห็นแก่ปากและท้อง ภัยเพราะน้ำวน หมายถึง ลุ่มหลงในกามคุณ 5 และภัยเพราะปลาร้าย หมายถึง หลงรักในผู้หญิง (พระเกษม นนทสีโล, ม.ป.ป.: 3-5)

พบว่า หลักธรรมเรื่องภัย 4 ในพุทธศาสนาที่มีปรากฏในจตุตถสูตรนั้น ไม่ตรงกับภัย 4 ตามพระราชดำรัสของสมเด็จพระเพทราชา แต่ก็มีปรากฏภัยทั้ง 4 นี้อยู่ในพระสูตรต่าง ๆ เช่น ทุกติภัย มีปรากฏใน**ทุกคติภัยสูตร** เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยธรรมที่ทำให้พ้นจากทุกติภูมิ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่19, ม.ป.ป: 514) เป็นต้น ในพระราชดำรัสมีสัญลักษณ์แฝงไว้ เช่น สำเภา ซึ่งในคติพุทธศาสนา มองว่าการไปสู่พระนิพพาน หรือการข้ามวัฏฏะสงสาร (การเวียนว่ายตายเกิด) คือ การข้ามน้ำไปถึงฝั่ง ซึ่งต้องอาศัยเรือเป็นพาหนะข้ามไป ดังใน**เวสสันดรชาดก**ที่พระเวสสันดรอุปมาสองกุมารว่าเป็นยานนาวาให้พระองค์และสรรพสัตว์ได้ข้ามฝั่ง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่28 , ม.ป.ป.: 512)

สมเด็จพระเพทราชาทรงปรารถนาเสด็จถึงฝั่ง (นิพพาน) ต้องมีคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปฏิบัติจนไปถึงความหลุดพ้น พระองค์ทรงได้โปรดให้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์วิสัยนาถวาย ซึ่งพระองค์ทรงได้อุปมาสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เป็นต้นหน (คนบังคับเรือ) เพื่อให้พระองค์พระราชดำเนินไปสู่ความหลุดพ้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ได้กล่าวไว้ในพระราชปวงษาแห่งสมเด็จพระเพทราชาว่า “...ด้วยพระกรุณาพระราชทานปริศนา 8 ประการมา ให้เอาตมาภาพพิจารณาถวาย เอาตมาภาพยินดียิ่งนักหนา ด้วยปริศนานี้เอาตมาภาพมิได้พบมิได้เห็นแต่ก่อน แต่จะได้ฟังก็หามิได้แลเอาตมาภาพพิจารณาตามกิจคดีโลก เป็นโลกโหวทาก็จะเป็นอันหาแก่นสารหาประโยชน์มิได้ ด้วยเอาตมาภาพได้รับพระราชเสาวนีย์ว่าทุกวันนี้เสปียงข้าพเจ้าบรรทุกสำเภาพอล็ยงเอาตมาภาพไปกว่าจะถึงฝั่งฟากโพ้นแล้ว ด้วยยากแต่ต้นหนแล

นายเข้มเหตุตั้งนี้อาตมาภาพจะขอพระราชทานพิจารณาอรรถแห่งปริศยานี้ ตามพุทธฎีกาสมเด็จพระสรรเพชญ์ พุทธเจ้าตรัสเทศนานั้นถวายเป็นต้นหนแลนายเข้มผู้มันสันที่ตลลดาอาจสามารถ เพื่อจะนำสำเภา เกตราคือพระบวรอาตมาพระองค์ผู้ประเสริฐ ให้เสด็จพระราชดำเนินข้ามสมุทรสาครอรณพสงสาร คือ จตุรโอะฆะทั้ง 4 ประการ อันมีนามบัญญัติคือ กาโมโฆ ภโวโฆ ทิฏฐโฆ อุกุศลกรรมทั้ง 4 ประการนี้ ย่อม ท่วมทับสัตว์ให้จมอยู่ในสงสารอันลึกแกว้างขวางยิ่งนักยิ่งหนาแลมีอาจเพื่อจะข้ามด้วยสำเภาเกตรา นาวายานอันเที่ยงทางชลธีแลมีต้นหนแลนายเข้มอันเป็นปรกตินั้นได้ แลพระอริยเจ้าทั้งหลายย่อมข้าม สงสารสาครสมุทรนั้นด้วยพระธรรมนาวา อันกล่าวคือพระปัญญาอันตรัสรู้พระจตุราริยสังฆธรรม 4 ประการ อันเป็นนาวายานอันล้ำเลิศประเสริฐยิ่งกว่านาวายานทั้งปวงอันมีในโลกนี้อันว่าพระธรรมนาวา คือพระปัญญาอันตรัสรู้พระจตุราริยสังฆนี้ ก็มีแต่ในกาลสมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้าบังเกิดในโลกนี้ จึงมีธรรมนาวา” (กรมศิลปากร, 2550: 35- 36)

เมื่อพิจารณาคำกล่าวของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ที่ยกมา แสดงให้เห็นว่าท่านไม่เคยเห็นและ ไม่เคยได้ยินปริศนา 8 ประการนี้มาก่อน และท่านแลเห็นว่าหากวิสันนาเป็นเชิงโลกิยะธรรมจะไม่เกิด ประโยชน์ โดยจะวิสันนาตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นเรือพาสมเด็จพระเทพราชาเสด็จข้าม โอะฆะ 4 (หมายถึง ห้วงน้ำที่ทำให้สัตว์จม ประกอบด้วย กาม ภพ ทิฏฐิ และ อวิชชา พุทธศาสนาอุปมา สังสารวัฏเป็นห้วงน้ำที่สรรพสัตว์ต้องเวียนว่าย (ไปสู่ความหลุดพ้น ซึ่งพระอริยบุคคลได้ข้ามห้วงน้ำนี้ด้วย ธรรมนาวา คือ อริยสัง 4

พระราชปณิธาน 8 ประการแห่งสมเด็จพระเทพราชา ไม่แนชัดว่าทำไมพระองค์ทรงตั้งปริศนา ธรรมเช่นนี้ หรือพระองค์ทรงรู้จากที่ใดมา แต่ในพุทธศาสนาก็ปรากฏปริศนาธรรมเชิงอุปมาเช่นนี้ ดัง ปรากฏใน **วันมิกสูตร** พระกัศสปกุมารได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและทูลถามปริศนาธรรม 16 ประการ (มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 12 , ม.ป.ป.: 197-200) ซึ่งเป็นที่รู้จักในสังคมไทยในวรรณคดีพุทธ ศาสนาที่มีชื่อว่า “ **โสฬสปัญหา** ” เช่น อุปมาจอมปลวกเป็นมหาภูตรูป 4 หม้อกรองน้ำต่างเป็นนิวรรณ์ 5 ลืมสลักเป็นอวิชชา เป็นต้น มีความเป็นไปได้ว่าพระองค์อาจได้แรงบันดาลใจในการตั้งพระราชปณิธานา จากพระสูตรนี้ก็เป็นได้ และการที่สมเด็จพระเทพราชามีความสนพระทัยในความหลุดพ้นสันนิษฐานว่าอาจเป็น ความสนพระทัยส่วนพระองค์มาตั้งแต่ครั้งยังเป็นพระภิกษุ ซึ่งพระองค์เคยผนวชอยู่ระยะหนึ่ง ณ **วัด พระยาแมน** (พันธ์ทิพา บัวยสระแก้ว, 2549: 63) ก็เป็นได้ เมื่อศึกษาวิสันนาของสมเด็จพระพุทธโฆษา จารย์แล้วจะพบว่า ท่านวิสันนาตามความเห็นของท่านโดยมีคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่อ้างอิง ซึ่ง จำแนกการวิสันนาของท่านได้ 2 การวิสันนาดังนี้

1. ปรับเป็นของตนเอง แต่ยังคงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

การวิสันานี้จะเป็นเชิงอุปมา เช่น **ทางใหญ่อย่าเที่ยวจร** หากมองผิวเผินทางใหญ่อาจหมายถึงเส้นทางสายเดียว แต่ท่านกลับยกธรรมจกกับปวัตตนิสูตร คือการไม่สุดในกามคุณและการทรมาณตนให้ลำบาก ซึ่งพระพุทธเจ้ามิได้เปรียบเปรยที่สุดสองส่วนนี้เป็นเส้นทาง นอกจาก**ทางสายกลาง** หรือ**มัชฌิมาปฏิปทา** แต่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์กลับเปรียบเปรยที่สุดแห่งกามคุณและการทรมาณตนให้ลำบากเป็นสองเส้นทางที่ไม่ควรไป แสดงให้เห็นว่าท่านมีการประยุกต์ตามความเห็นส่วนตัว แต่ไม่ห่างจากคำสอนของพระพุทธเจ้า

ถ้าจะให้ปลุกไฟให้เอาไฟสุมนต์ พุทธศาสนามีแนวคิดเรื่องการทำลายกิเลส เปรียบเปรยกับการแผดเผา ท่านจึงวิสันาพระราชปุจฉานี้ด้วยเรื่องของการทำลายกิเลสเพื่อได้เป็นพระอรหันต์บุคคลโดยผลของต้นไม้ที่จะเกิดขึ้นหลังจากต้นถูกไฟสุมนต์แล้วคือ **โศดาปัตติผล สกนาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตตผล**

ถ้าจะให้ล่อมบรรทุทุกแต่เบา ท่านเปรียบเปรยว่า เรือจะลอยน้ำได้ต้องมีน้ำหนัก เรือของพ่อค้าจึงต้องใช้หินถ่วงเรือให้หนัก เรือคือจิต ของหนักที่บรรทุทุกเรือคืออกุศล เมื่อเรือไร้น้ำหนัก เรือต้องล่อม เรือข้ามน้ำไม่ได้ เท่ากับจิตนั้นจะไม่สามารถแล่นไปในวิภูฏสงสารได้ อันนี้อาจดูขัดแย้งกับคติเรื่องเรือที่ว่าเปรียบเปรยเป็นธรรมที่นำพาข้ามสังสารวัฏไปสู่ฝั่งพระนิพพาน และ **ถ้าจะเรียนโหราให้ฆ่าอาจารย์ทั้ง 4 เสีย** ท่านเปรียบเปรยว่า โหราศาสตร์คือความรู้ที่นำพาไปสู่การเป็นพระอรหันต์ ต้องกำจัดโลกะ โทสะ โมหะ และมานะ ซึ่งท่านเปรียบเป็นอาจารย์ทั้ง 4

2. ยกตัวอย่างเรื่องราวของบุคคลในสมัยพุทธกาลเพื่อให้เกิดความเข้าใจ

การวิสันานี้มีการยกเรื่องราวของบุคคลในสมัยพุทธกาลเพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น เช่น **ลูกอ่อนอย่าอุมร์ด** ท่านยกเรื่องของ**พระปฎาจารย์เถรี** ที่เสียสติกลายเป็นคนบ้าเพราะยึดมั่นรักครอบครัวเกินไป ประดุจอาการปฏิกิริยาที่เรียกว่าอุมร์ด เพราะลูกอ่อนเป็นสิ่งที่พ่อแม่ต้องอุปการะ ท่านเลยเปรียบเป็นครอบครัว เพราะพุทธศาสนาได้สอนว่าการอุปการะครอบครัวเป็นมงคลอย่างหนึ่ง

หลวงเจ้าวัดอย่าให้อาหาร ท่านยกเรื่องของ**พระสุนทรสมุทเธระ**ที่ถูกสตรียั่ววนจนเกิดความสังเวชและสำเร็จเป็นพระอรหันต์เหาะหนีไป **ไม้โกงอย่าทำกงวาน** กงวานเป็นช่องสำหรับวิดน้ำที่เข้ามาในเรือออก ไม้โกงหมายถึงคนไม่ดี พุทธศาสนาสอนเรื่อง การคบคนว่า เมื่อคบคนพาล ย่อมพาไปหาผิด เมื่อคบบัณฑิตย่อมพาไปหาผล การไปสู่ความหลุดพ้นก็จำเป็นที่จะต้องมิมิตรที่รู้ธรรม และ **ข้างสารอย่าผูกกลางเมือง** ท่านยกเรื่อง**อุคเสนเศรษฐี**ที่เบื่อหน่ายในสังขารธรรมจนกระทั่งบวชเป็นพระภิกษุและ

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เพราะท่านอุปมาข้างสารเป็นนิพพิทานุปัสสนาญาณ คือญาณที่ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายในสังขตธรรม (สิ่งปรุงแต่ง)

บทสรุป

พระราชปณิธานแห่งสมเด็จพระเทพราชา จัดเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่ทรงคุณค่าในเชิงโลกุตระธรรม คือมีเนื้อหาเกี่ยวกับแนวทางการหลุดพ้นในทัศนะของพุทธศาสนา ดังที่ว่า พระองค์ทรงปรารถนาที่จะเสด็จไปสู่ความหลุดพ้น จึงโปรดให้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เป็นต้นหน ชี้นำเพื่อให้ยานนาวาของพระองค์ นำพาไปถึงฝั่งพระนิพพาน พระราชปณิธาน 8 ประการนี้มีเป็นปริศนาธรรมเชิงอุปมา สันนิษฐานว่าอาจได้อธิพผลมาจากโสฬสปัญหาในวัมมิกสูตร ซึ่งผู้วิสัยสามารถอธิบายด้วยการตีความสัญลักษณ์โดยอิงคำสอนของพระพุทธเจ้าได้เป็นอย่างดี ล้วนเป็นประโยชน์และแนวทางให้ผู้อื่นเข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อแสวงหาทางหลุดพ้น ทั้งยังเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า กษัตริย์อยู่ชานนอกจากสนพระทัยในอาณาจักรแล้วยังสนพระทัยในศาสนจักรอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2550). *ประชุมพระราชปณิธาน เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

พระเกษม นนทสีโล. (ม.ป.ป.). *ศึกษาวิเคราะห์ภัยของภิกษุในพุทธศาสนาเถรวาท*.

http://research.mcu.ac.th/site/thesiscontent_desc.php?ct=1&t_id=3170

พันธ์ทิพา บัวสระแก้ว. (2549). *อยู่ชานสมัยสมเด็จพระเทพราชา พ.ศ.2231-2246*.

http://thesis.swu.ac.th/swuthesis/His/Pantippa_B.pdf

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (ม.ป.ป.). *พระไตรปิฎกภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 12, 19, 28*. https://84000.org/tipitaka/pitaka_item/

สยาม ภัทรานุประวัติ.(ม.ป.ป.). *นามานุกรมวรรณคดีไทย : พระพุทธโฆษาจารย์*.

https://www.sac.or.th/databases/thailitdir/cre_det.php?cr_id=107